

Jonas Lindkvist
790823- 1652
[jonas.lindkvist@yelah.net]
uppsats i miljöekonomi 3p.
Malmö högskola

2000-12-20

E B R D

Innehåll

Inledning	3
Bankteori	4
EBRD:s bakgrund	4
Organisation och struktur	4
Verksamhetsuppdelning	5
Landgrupper	5
Sektorsgrupper	6
Prioriteringar och låneformer	6
EBRD och miljön	7
EBRD och kärnkraften	7
Analys	8
EBRD och bankteorin	8
Beslutsgrunder	9
En i gänget?	9
Miljöarbete i praktiken	10
Vilka är vinnarna	11
Diskussion	12
Sammanfattning	13
Referenser	14

Bilaga 1: Beräkningsdata

Inledning

Den 7 december, för två veckor sedan, gavs ett lån till att bygga upp ett kärnkraftverk i Ukraina. Långivare var EBRD, eller som de på svenska heter: Europeiska banken för återuppbyggnad och utveckling. Jag blev intresserad av denna bank eftersom jag knappt visste något om den. Detta trots att Sverige är delägare i den och att den uppenbarligen har mycket pengar och makt. Jag funderade över vad det var för en bank som kan hosta upp en kvarts miljard euro till en industri som inte på något sätt bör anses attraktiv för en hållbar framtid.

Som frågeställningar under arbetes gång hade jag följande:

- Vad är EBRD och hur fungerar banken?
- På vilka grunder tas beslut i EBRD?
- Vilka projekt lånar EBRD ut sina pengar till?
- Är EBRDs arbete förenligt med hållbar utveckling?

Jag har försökt att avgränsa mig till att bara behandla bankens förehavanden från 1996 och framåt. Jag har försökt att analysera banken ur ett brett hållbarhetsperspektiv. Det vill säga inte bara miljömässigt hållbart, utan också exempelvis ekonomiskt, politiskt och socialt.

Jag har till stor del använt bankens egna publikationer. Deras innehåll har sedan kompletterats med egna beräkningar samt mer objektiv och kritisk litteratur.

Den första delen av rapporten tar upp allmän bakgrundsfakta om banken. Andra delen är analysdelen där banken granskas på ett mer analyserande och kritiskt sätt. Slutligen kommer en diskussion och sist en bilaga där mina beräkningar presenteras.

Bankteori

Alla banker fungerar i grunden på samma sätt. Vissa personer har gott om pengar och andra har ont om det. En bank fungerar som mellanhand dessa emellan genom att de personer som har gott om pengar (långivare) lånar ut sina pengar till banken. Pengar som sedan i sin tur kan lånas ut till de utan pengar (låntagare). För att få långgivaren att låna ut sina pengar, har man inrättat ränta eller en annan form av ersättning. (Pamlin, 1998). Banken blir med andra ord en företeelse som fördelar resurser i samhället, från överskott till underskott. Enligt Eriksson och Thunman (1990) är resurserna, som fördelas med hjälp av banken, risker och likviditet.

Låntagaren måste oftast lämna någon form av garanti eller säkerhet för att få lånet. Det vanliga är att räntan blir högre vid låg säkerhet. Ett sätt att försäkra sig om att få tillbaka lånet är att se till att mottagaren agerar på ett sätt som underlättar återbetalningen. Ett exempel skulle vara om jag lånar ut pengar till min alltid hungrige kamrat, så kan jag ställa som krav att han ska köpa en stekpanna för att laga sin egen mat och inte köpa mat på restaurang. Det gör att min kamrat i framtiden slipper betala den dyra maten ute, utan billigt kan laga sin egen mat och betala tillbaka lånet till mig.

Även stora internationella banker, exempelvis denna rapportens huvudgestalt; EBRD, fungerar på detta sätt. EBRD ska arbeta genom sunda bank- och företagsstrategier (EBRD, 2000a). För att få beviljat ett lån av en bank av EBRD:s typ ställs man som mottagarland ofta inför en rad krav. Krav som ska underlätta för återbetalning av lånen. Dessa villkor, eller motkrav, kan delas upp i politiska och ekonomiska krav. Bland de politiska finns ofta flerpartisystem, legal opposition och fria hemliga val. De ekonomiska villkoren, inom Bretton-Woodinstitutionerna kallade strukturanpassningsprogram, finns ofta privatiseringar, avregleringar och mer marknadsanpassning. (Hague m fl., 1998)

EBRD:s bakgrund

Under de första åren av 90-talet skedde stora förändringar i Öst- och Centraleuropa. Sovjetunionen föll och muren mellan Öst- och Västtyskland revs. Det var en delvis positiv och delvis smärtsam förändring som drog över de forna kommunistregimerna (En kritisk bild på övergången till kapitalism i Ryssland visar Roy Medvedev (1999) i sin bok *Kapitalism i Ryssland?* En mer positiv bild förmedlas bland annat av EBRD:s egna publikationer, exempelvis *Transition report 2000* (EBRD, 2000e). För akademikern rekommenderas bland annat Lundestad (1997) som ger en bra och saklig analys).

Att de länder som håller på att gå över till kapitalism och marknadsekonomi, transitionsländerna, behöver västs stöd är de flesta överens om och det var med denna tanke European Bank for Reconstruction and Development, EBRD, startades 1991 (EBRD, 2000a).

Banken ska formellt sett stödja förändringen till öppen marknadsorienterad ekonomi och främja privata initiativ i Central- och Östeuropa (EBRD, 2000b). De agerar enligt dem själva bara i länder som anammat politisk pluralism, flerpartidemokrati och marknadsekonomi. (EBRD, 2000a). Investeringarna som EBRD är medfinansierare till ska främja övergången till marknadsekonomi i så stor utsträckning som möjligt (EBRD, 2000c).

Organisation och struktur

Ägare till EBRD är 58 medlemsländer, varav 26 av dessa är mottagarländer. EU och Europeiska investeringsbanken, EIB¹, har dessutom en stol var. De flesta av länderna är Europeiska, men även utomeuropeiska länder finns representerade (se figur 1.), bland annat USA som är det enskilda landet med flest andelar i EBRD². Sverige har 45600 andelar i EBRD. Detta till ett värde av 3,9 miljarder SEK³ (EBRD, 2000d).

¹ EIB, Europeiska investeringsbanken, är en bank vars investeringar ska främja EU:s mål. Bland annat är de inblandade i Polen kabeln och Öresundsbron. (Pamlin, 1998)

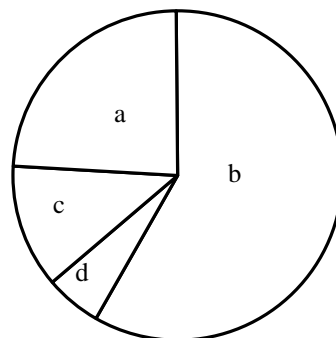
² Om det dubbla medlemskapet som EU-medlemskapet innebär, så har de största länderna i EU fler andelar per land (ex Frankrike, Tyskland och Italien har 170 350 andelar plus de 60 000 EU har. USA har 200 000 andelar).

³ Detta är motsvarande 456 miljoner Euro gånger en växelkurs på 8,56 den 15 december 2000.

Varje land har röster i banken motsvarande deras andelar. En röst per andel, förutom några få småländer som har mindre andel röster än insatt kapital (ibid.). Sverige har med sina andelar 2,3 procent av rösterna. USA dryga 10 procent.

EU-ländernas röstandel (markerat som b i figur 1.) domineras helt av de fyra länderna Frankrike, Tyskland, Italien och Storbritannien. Dessa har tillsammans 60 procent av EU-ländernas röster och 35 procent av bankens alla röster.

Varje medlemsland tillsätter en minister som ska sitta i bankens styrelse. Vanligast är att finansministrarna sitter (Pamlin, 1998). För Sverige sitter Bosse Ringholm (EBRD, 2000c). Dessutom har EU och EIB en plats var. Dessa 60 representanter har gett en styrelse på 23 personer i uppdrag att utföra bankens verksamhet. Dessa sitter i London på tre år. (Pamlin, 1998) Styrelseordförande är förnuvarande finske Sauli Niinistö. (EBRD, 2000c)

Figur1. Röstfördelning i EBRD efter följande grupper; a) ickeuropeiska länder, b) EU-länder, c) mottagarländer, d) övriga europeiska länder. (EBRD, 2000d)

Verksamhetsuppdelning

EBRD:s aktivitet och organisation delas in i sex olika avdelningar. Dessa kan delas in i två undergrupper. Landsgrupper och sektorsgrupper. Dessa presenteras här nedan (EBRD, 2000c).

Landgrupper

Idag finns det 26 mottagarländer till EBRD:s investeringar. Dessa länder är indelade i följande tre landsgrupper (ibid.):

- **Centraleuropa** (markerat horisontellt randigt på figur 2): Kroatien, Tjeckien, Estland, Ungern, Lettland, Litauen, Polen, Slovakien och Slovenien.
- **Syd- och Östeuropa samt Kaukasus** (markerat vertikalt randigt): Albanien, Armenien, Azerbajdjan, Vitryssland, Bosnien- Hercegovina, Bulgarien, Makedonien, Georgien, Moldavien, Rumänien och Ukraina
- **Ryssland och Centralasien** (markerat med prickar): Kazakstan, Kirgistan, Tajkistan, Turkmenistan, Uzbekistan och Ryssland.

Figur2. Sektorsvis uppdelning av mottagarländerna. Källa: EBRD, 2000c

I tabell 1 nedan finns en uppställning över EBRD:s fördelning av sina resurser länderna emellan. Dessutom finns en post där regionala projekt presenteras. Exempel på ett regionalt projekt är ett mobiltelefonprojekt i Central- och Östeuropa, som banken godkände stöd till förra året. (EBRD, 2000c)

Gruppen Ryssland och Centralasien domineras helt av Ryssland som ensamt tar två tredjedelar av landsgruppens investeringar. Detta motsvarar nästan 20 procent av EBRD:s samlade investeringar.(ibid.)

Landgrupp	Kumulativ låning i miljoner euro ^a	Procent	Genomsnittlig kumulativ utlåning per capita i euro ^b
Centraleuropa	5337	39	67,8
Syd- och Östeuropa samt Kaukasus	3778	27	30,6
Ryssland och Centralasien	4079	30	20,3
Regionala projekt	553	4	-
Totalt	13747	100	-

^a EBRD, 2000c
^b Befolkningsstatistiken kommer från Bonnier compact lexikon 98 (1997) och avser befolkningen under 1997.

Sektorsgrupper

Den andra arbetsgruppsuppdelningen är mellan olika sektorer. Dessa är finans, industri och handel samt infrastruktur och (EBRD, 2000c) Uppdelningen inbördes syns här nedan i tabell 2.

Sektor	Kumulativ utlåning i miljoner euro	Procent
Finans	4165	30
Industri och handel	3912	28
Infrastruktur	3841	28
Övrigt	1827	13
Totalt	13745	100

Källa: EBRD, 2000c

Enligt EBRD är en av de största prioriteringarna att hjälpa till att skapa en väl fungerande bank- och finanssektor i mottagarländerna. Som synes i tabell 2 upptar denna verksamhet nästan en tredjedel av bankens utlåningar. Övriga stora poster är industri och handel samt infrastruktur. De två senaste är sektorer som ofta på ett markant sätt har en direkt eller indirekt miljöpåverkan.

Prioriteringar och låneformer

Banken har sitt huvudfokus på den privata sektorn. I slutet av 1999 hade den privata sektorn blivit mottagare av 70 procent av bankens investeringar. Den offentliga får enligt EBRD inte bli mottagare av mer än 40 procent av bankens totala investeringarna (EBRD, 2000a).

EBRD tillhandahåller olika investeringsformer. Huvudgrupperna bland dessa är privata lån, statliga lån, riskkapitalinvesteringar (equity) och garantier. Av dessa är privata lån vanligast och står ensamt för nästan hälften av utlåningen. Riskkapitalinvesteringarna är en del som banken själva vill lyfta fram. De står för 22 procent av bankens totala utlåning, men ökar ständigt.(EBRD, 2000c)

Banken prioriterar sin verksamhet utifrån var finansieringen ger störst verkan (transition impact). Denna kan ske på tre sätt (EBRD, 2000c):

- Projektet stödjer en ökad marknadsanpassning och konkurrens;
- Projektet leder till bättre institutioner för lag, ordning och privat ägande;
- Projektet leder till ett ökat marknadsanpassat beteende bland befolkningen och företagen..

EBRD och miljön

EBRD ser enligt sin miljöpolicy hållbar utveckling som en av sina högsta prioriteter. Banken ska se till att deras verksamhet alltid främjar miljömässigt sund och hållbar utveckling (artikel 2.1 viii i EBRD, 1990). EBRD är enligt sig själva det första internationella finansieringsinstitutet med så starka miljöhänsyn. (EBRD, 1996)

EBRD:s miljöpolicy uppdaterades 1996 och behandlar bankens inställning till miljöfrågorna och hållbar utveckling. I denna policyn finns nio strategier eller områden (ibid.):

- **Sektor och landstrategi.** Till varje arbetsgrupps (beskrivet ovan) strategi ska en beskrivning av finansieringarnas miljökonsekvenser finnas med.
- **Miljömässig värdering** ska ske för att förbättra bankens beslutsunderlag. EBRD försöker med detta se till att varje investering är miljömässigt hållbar och innehåller principer som exempelvis förorenaren betalar (Polluter pays principle)
- **Miljömässig standard.** EBRD ska stödja regionala miljö- och hälsostandarder. Banken ska bara verka i länder som har lagstiftat miljö-, hälso-, och säkerhetshänsyn.
- **Miljöanpassad verksamhet.** Banken ska stödja lokala miljöprojekt. Som exempel ges här olika miljömässiga infrastrukturprojekt som vattenförsörjning och fjärrvärme.
- **Tekniskt samarbete.** Vid finansiering ska i första hand miljömässigt riktig teknik stödjas. Ett samarbete med andra långgivare, främst EU, ska på denna front premieras.
- **Regionala och globala initiativ.** EBRD stödjer olika initiativ som exempelvis Agenda 21 samt Kyoto- och Montrealprotokollen.
- **Utveckla lokala miljömässiga varu- och servicesektorer.** Banken ska försöka öka den lokala efterfrågan på miljövaror. Lokala experter ska användas vid finansieringsprojekt.
- **Rådfråga befolkningen.** För att förbättra projekt ser banken det som viktigt att fråga om den lokala befolkningens åsikter. Vid stora projekt där en miljökonsekvensbeskrivning behövs är detta extra viktigt.
- **Tillhandahålla information.** I varje årlig rapport ska bankens miljömässiga aktiviteter redovisas.

Under 1999 beslutade banken att stödja 14 miljöprojekt till ett totalt värde av 196 miljoner euro. Dessa innebar bland annat utsläppsreduktion och avloppsrening (EBRD, 2000c).

EBRD och kärnkraften

Till miljöprojekt vill EBRD även räkna sina projekt att göra kärnkraften i mottagarländerna säkrare. Dessa är Nuclear Safety Account, NSA och Chernobyl Shelter Fund, CSF. (EBRD, 2000c. och Pamlin, 1998)

Nuclear Safety Account, NSA, bildades 1993 efter inrådan av G7-länderna. De var oroade över den bristande säkerheten på kärnkraftverken i Öst- och Centraleuropa. På G7-ländernas rekommendation sattes EBRD att administrera NSA. (EBRD, 2000c)

Syftet med NSA är att öka kärnkraftsäkerheten, både på lång sikt och mer akut. Detta ska ske genom byte till förnyelsebara energikällor, energibesparing samt förbättring av teknik på redan befintliga verk.(ibid.)

NSA:s förstaprioriteringar är de så kallade högriskreaktorerna av model VVER 440/230 och RBMK. (ibid.) I första hand ska här kortsiktiga investeringar göras för att kärnkraftverken ska kunna köras tills de slutligen stängs. Exempel är Tjernobylys reaktorer som är av RBMK-typ (Boehmer och Nilsen, 1995). Den sista av detta kärnkraftverks tre reaktorer stängdes fredagen den 15/12 2000.

Tanken bakom CSF är vad namnet skvallrar om, nämligen att bygga ett skydd kring Tjernobylys reaktor 4 som exploderade 1986 (EBRD, 2000c och Cunningham och Saigo, 1998). Till detta finns också Chernobyl Unit 4 Shelter Implementation Plan, SIP. (EBRD, 2000c)

Den 7 december 2000 beviljade EBRD ett lån till Ukraina på 215 miljoner euro. Lånet gick till färdigställande av kärnkraftreaktorerna Khmel'nitsky 2 och Rivne 4, förkortat K2R4. Som motkrav ställdes att Tjernobylys reaktor tre skulle stängas. (EBRD, 2000g och CEE Bankwatch, 2000)

Analys

Det finns inte så mycket skrivet om EBRD. Banken är relativt ny. Den startade 1991 att jämföra med Bretton-Woodinstitutionernas femtioåriga liv. Det finns därför få bra analyser av bankens förehavanden. Jag ska dock här under analysdelen försöka sätta in banken i ett sammanhang.

EBRD och bankteorin

I första delen av rapporten gick jag igenom en enkel bankteori. Jag ska nu fortsätta på den. Bankens funktion i samhället var som nämnts att fördela om resurserna i samhället. Från överskott till underskott. Hur fungerar då detta?

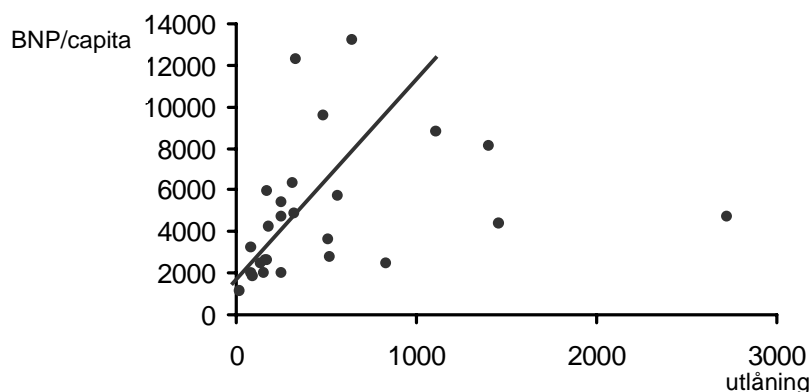
Banken kan välja mellan två varianter. Eftersom EBRD drivs med sunda bank- och företagsstrategier (EBRD, 2000a) har de egentligen bara ett alternativ att välja (vilket också kommer visa sig). Antigen väljer banken att låna ut till de med störst behov av pengar, eller till de med störst säkerhet för lånen. Det vill säga de som troligast betalar tillbaka. (Se figur 3.)

En metod som för tillfället skulle kunna motsvara behovet är mottagarlandets BNP/capita. (Ett klumpigt mått som kritiseras. Bland annat av Korpi (1998) och Hermele (1995).) Då BNP/capita sätts som måttstock får vi att länder med stort behov av pengar med rimlighet också är de länder som är minst troligt att få tillbaka sina pengarna ifrån.

Figur 3. Figuren till vänster (a) visar hur utlåningen minskar med ökad BNP/capita. Med andra ord, de länder med mycket låg BNP/capita får låna mer än de rikare länderna. Figuren till höger (b) visar det omvända. Rika länder kan med rimlighet betala tillbaka lättare och får därmed lättare lån. (I figurerna är räntan satt som konstant bör kanske tilläggas eftersom icke önskvärda justeringar i modellen kan göras med denna.)

Figur 3b visar en bank som agerar utifrån det vi normalt bör betrakta som vinstkrav. Eftersom EBRD är en sådan bank bör vi kanske inte vara förvånade när vi ser figur 4 nedan. Banken ska som tidigare nämnts agera i goda bank- och företagsprinciper (EBRD, 2000c). Enligt Pamlin (1998) ska detta tolkas som att banken, som namnet antyder, är en bank och inget biståndsorgan.

Figur 4. EBRD:s kumulativa utlåning till olika länder fram till slutet på 1999. Den uppskattade regressionen visar på en trend inte helt olik figur 3b. För källor hänvisas till bilagan.

Beslutsgrunder

EBRD:s mål är att de ska uppnå stå stor transition som möjligt i mottagarländerna (EBRD, 2000e). Alla projekt som godkänns ska granskas ur detta perspektiv. (EBRD, 2000c) Med andra ord har banken politiska och ekonomiska mål i bankens förehavanden snarare är direkt hjälp till mottagarländerna. Detta påstående är inte särskilt kontroversiellt. Inte ens ur bankens egna perspektiv. Jag ska ändå granska hur investeringarna fördelas över länderna genom att se på utlåning per capita. Något som säger mer än utlåning per land⁴.

Min uppfattning är att internationella finansieringsorgan som EBRD i huvudsak hjälper länder som sedan ger så mycket tillbaka till Västeuropa som möjligt, det vill säga öppnar upp sina marknader för Västeuropeiska företag. Jag lägger ingen värdering i detta (inte i detta skede i alla fall), utan tycker bara att det på alla sätt sammanfaller med en marknadsanpassad/ kapitalistisk logik. De länder som med detta resonemang är mest intressanta för EBRD är EU-kandidatländerna. Meningen är ju att de så småningom helt ska öppna sig för EU:s inre marknad. Dessa länder sammanfaller ganska bra med de länder som finns i landsgruppen kallad Centraleuropa. EU-kandidaterna får i genomsnitt 62 euro/capita (se tabell1). De centraleuropeiska länderna får 68 euro/capita. Dessa likvärdiga siffror ska sedan jämföras med de länder som kan betraktas som mindre intressanta för de västeuropeiska länderna. Syd- och Östeuropa samt Kaukasus får 31 euro/capita och Ryssland och Centralasien 20 euro/capita. Att de marknader som ligger närmare Västeuropa premieras är alltså en genomgående trend. Det gör inte heller banken unik, utan banken liknar i stora drag de andra stora bankerna.

Som underlag för beslut finns, som överallt annars hos beslutsfattare, lobbying. Det är svårt att som utomstående att få en bra uppfattning om hur stort det är, men Pamlin (1998) menar att kärnkraft-, väg- och motorlobbyn och liknande andra stora lobbyorganisationer är de enda som kan få ihop tillräcklig med kapital för att banken ska få underlag för sina beslut. Även IPS' rapport tar upp lobbyisternas omfattande inflytande.

En i gänget?

EBRD samarbetar gärna med andra multilaterala organisationer. Bland dessa nämner EBRD själva i sin rapport Procurement, Policies and Rules. Bland annat nämns Världsbanken, EU och Europeiska investeringsbanken, EIB. Dessutom bör här nämnas att banken nästan alltid samarbetar med lokala banker eller dylika utlånare eller investerare. (EBRD, 2000f). Enligt Pamlin (1998) står de aldrig för mer än 30 procent av finansieringen av ett projekt.

⁴ Utlåningen per person kommer man egentligen inte åt på något enkelt sätt. Per capita är bara det utslagna i ett land och efter en titt på många av EBRD:s projekt tror jag inte att utlåningen kommer stora delar av befolkningen till gagn, annat i högst spekulativ "nedsippningseffekt" som det på nyliberalska heter.

Ett bra sätt att få grepp sin omvärld eller om en företeelse är att jämföra den med en eller flera andra, liknande företeelser, i det här fallet andra internationella utlåningsorgan.⁵

Den bank som liknar EBRD mest är Bretton-Woodinstitutionen International Bank for Reconstruction and Development, IBRD, eller Världsbanken som den i folkmun kallas. (IPS, 1997, håller med starkt och Pamlin, 1998, tangerar ämnet) Internationella valutafonden bör kanske komma in här också eftersom denna med vissa fog starkt förknippas och blandas ihop med Världsbanken. (Eftersom världsbanken är mer känd än EBRD för en vidare publik är den dessutom bra att använda i jämförelsen av det skälet).

Både EBRD och världsbanken har som mål att främja ekonomisk utveckling eller återhämtning i mottagarländerna. (Hague m fl., 1998) De är båda inrättade för att hjälpa andra länder genom lånegivning samt uppställande av politiska och ekonomiska motkrav. Inom världsbankens vokabulär används termen Strukturanpassningsprogram, SAP. (Lyxén, 1997) Motkraven bankerna ställer upp liknar inte sällan varandra. Det finns krav på demokrati, minskad korrupktion, privatiseringar, avregleringar och olika marknadsanpassningar och öppnande för internationella investeringar och utländska företag. (Hermele, 1996, Hague m fl., EBRD, 2000c och f)

En skillnad är de olika ländernas förutsättningar. Världsbankens mottagarländer är ofta forna kolonier med andra politiska och ekonomiska förutsättningar än de länder EBRD verkar i. EBRD:s mottagarländer är mer heterogena än världsbankens. EBRD verkar bara i forna kommunistregimer, medan världsbanken verkar i nästan hela världen. Världsbanken är dock också involverad i EBRD:s mottagarländer. Under sin existens har världsbanken gett lån⁶ motsvarande runt en miljard euro per år⁷ till länder där även EBRD opererar (World bank, 2000). Det vill säga en bit under hälften av EBRD:s utlåning till dessa länder.

Enligt Pamlin (1998) är EBRD mer projektinriktad än världsbanken. Båda bankerna verkar ha en förkärlek till stora projekt. Världsbanken har fått skarp kritik för detta och tendenser till bättring börjar ses, även om inte mycket händer (Cunningham och Saigo, 1997). EBRD har en policy som säger att banken inte får ge lån på under 15 miljoner euro (Pamlin, 1998). Inte sällan har dessa projekt haft en negativ inverkan på miljön (Hermele, 1996).

Miljöarbete i praktiken

EBRD har en mer uttalad miljöprofil än de andra stora bankerna. Exempelvis världsbanken⁸. Det finns dock projekt EBRD är inblandade i som inte bör förknippas med föreställningar om hållbar utveckling enligt Bruntlandskommissionens definition. Det bör dock tilläggas att EBRD formellt inte uttryckligen följer den definitionen. I deras miljöpolicy (EBRD, 1996a) finns dock den Bruntlandska formuleringen "möta dagens behov utan att kompromissa med framtidens behov".

Institute for Policy Studies, IPS, har i en rapport (IPS, 1997) analyserat bankens verksamhet från bankens start 1991 till slutet av 1996. De fann att 10 procent av bankens investeringar gått till olje-

---

⁵ För en mästerlig introduktion i komparativa analyser rekommenderas Hague m fl. (1998), men för att inte riskera att göra bort mig i den komparativa analysens träsk undviker jag att kalla min nu kommande jämförelse för komparativ.

⁶ Till lånen räknar jag "vanliga" lån samt IDA-lån/krediter som fungerar lite annorlunda mot de vanliga lånen. Bland annat är de mer fördelaktigare till låntagaren och ges bara till de allra fattigaste länderna. (Lysén, 1997)

⁷ Jag vill lägga in en jättereservation här. Jag fick tyvärr inte tag på världsbankens utlåning från förra året, utan endast kumulativ utlåning fram till slutet av juni 2000. Jag fick sedan slå ut denna på de 55 år banken funnits. Den som är bevandrad i världsbanken vet att den började som en institution för att bygga upp Europa efter andravärldskriget. På sextioalet bytte dock banken karaktär och gick över till att arbeta med nord- och sydrågan i större utsträckning (Hermele, 1996). Att slå ut bankens kumulativa utlåning till ett år och tro att det blir en bra jämförelse är egentligen bara dumt, men jag anser dock att jämförelsen ska vara med för att man ska förstå EBRD:s storlek. Jag vet inte heller om världsbankens data är inflationsjusterade. Jag misstänker att de inte är det.

⁸ Världsbanken har en policy om att alla bankens projekt ska vara socialt och miljömässigt sunda (world bank, 2000b)

och gasprojekt. Enligt IPS´ beräkningar kommer dessa investeringar generera 6,5 miljarder ton koldioxid under sin livstid. Rapporten fokuserar endast på utvinning och förbränning av fossil energi. Precis som Pamlin (1998) anser jag att exempelvis motorvägsbyggen och energiintensiv industri bör inkluderas i dessa "fossila investeringar". Ett exempel på detta skulle kunna vara motorvägsbygget M1-M15 i Ungern där EBRD bidragit med 66,8 milj euro (EBRD, 2000c). Vid utvinningen av olja och gas, främst i Kazakstan och Ryssland, har pengarna gått till multinationella oljejättar som Shell, Amoco, Texaco och hjälpt dessa att komma åt nya fyndigheter i forna Sovjetunionen. (Pamlin, 1998 och IPS, 1997.) Enligt Pamlin (1998) går huvuddelen av alla finansieringar till projekt som kan omnämnas som ohållbara.

Projekt som miljörelsen uppmärksammat är bland annat en guldgruva i Kirgistan. Ett projekt där både världsbanken och EBRD är inblandade. Det har vid platsen förekommit stort spill med cyanid. Ett annat exempel där EBRD varit inblandade är världens största oljeolycka. Den skedde 1994 i en pipeline i Komi, Ryssland. (Pamlin, 1998)

Det finns exempel på MKB-analyser som banken inte velat offentliggöra. Exempel är ett projekt med Frontera Resources Corporation i Azerbajdjan. (CEE Bankwatch, 2000a) Överlag har miljöhänsyn tydligen negligerats visar IPS och mina studier av bankens projekt. (EBRD, 1996b- 1999 samt 2000c och IPS, 1997) Speciellt i ett större perspektiv. Vid borrhandet av olja är det inte bara själva borrhandsplatsen som är en åverkan på miljön, utan också koldioxidutsläppen vid förbränningen av oljan.

EBRD:s kärnkraftverksamhet är kraftigt diskuterad. EBRD har bland annat varit inblandade i Slovakiska Machovce, Iglina i Litauen samt Tjernobyl och K2R4 i Ukraina. Vid alla kärnkraftprojekt, men i synnerhet bland Machovce och K2R4, har EBRD mött stort motstånd från miljörelsen. Bland annat har de bristande miljökonsekvensbeskrivningarna kritiserats och alternativen ignorerats (Pamlin, 1998 och CEE Bankwatch, 2000).

Vilka är vinnarna?

Rapporten från Institute of policy studies (IPS, 1997) presenterar tre vinnare av EBRD:s politik. Dessa är storindustrin (främst fossilindustrin och den energiintensiva industrin), regeringstjänstemän (gärna korrupta) och banken i sig. Att rapporten har en kritisk hållning behöver knappast tilläggas. Till förlorare utser de fattiga, speciellt ursprungsbefolkning, som drabbas av nyexploateringen vid utvinning av olja och gas. Dessa personer har inte gynnats av sin inhemska oljeproduktion. Gynnas gör istället västvärlden då stor del av oljan går till export. (Pamlin, 1998)

Jag håller med IPS om att stora industrier gynnas, trots bankens upprepning av att små och medelstora företag (SME) ska uppmuntras extra (EBRD, 2000c). Att det i första hand skulle vara fossilindustrin och den energiintensiva stämmer dock inte enligt mig, även om denna industri gynnas mer än den borde ur ett hållbarhetsperspektiv.

Diskussion

EBRD bör och ska kritiseras ur ett politiskt perspektiv eftersom banken i allra högsta grad är politisk. De förespråkar en uttalad nyliberal ekonomisk politik. En politik bestående av privatiseringar, avregleringar och i praktiken nedmontering av det offentliga. Sedan kommunismens fall i Ryssland har analfabetismen ökat, fattigdomen brett ut sig och den förväntade livslängden har minskat. Det skulle kunna vara konsekvensen av krig, men det var en följd av den stenhårda lanseringen av kapitalism i landet. Jag vill utan blyghet säga att EBRD har ett ansvar i detta. Jag menar med det inte att EBRD orsakat den utbredda misären i landet, eller dess svåra ekonomiska kris 1998, men de är i allra högsta grad en aktör.

Ur ett hållbarhetsperspektiv finns det mycket att önska ur EBRD. Min åsikt är att banken inte bör ge stöd för att hålla kärnkraftsindustrin igång. Givetvis måste Ukraina ha hjälp med stängningen och övertäckningen av Tjernobyl, men att medfinansiera utbyggnaden av kärnkraften borde de inte göra. Att ge lån till K2R4 är därför förkastligt. Kärnkraft kommer aldrig bli en förnyelsebar energikälla och med det aldrig bli melodin för framtiden.

Vad man kunde önska av EBRD är ett mer holistiskt perspektiv på sin omvärld. En mer uttalad strategi från bankens sida skulle behövas för att uppnå hållbar utveckling. Konsekvenser av en dylik strategi är bland annat att banken ska upphöra finansiera projekt som innebär en ökning av växthusgaserna.

En god lokalt förankrad decentraliserad hjälp tror jag skulle vara en bättre medicin i övergångsdagarna än utlåning till spektakulära bank- och industriprojekt. Banken skulle dessutom behöva en rejäl dos glasnost (öppenhet) och att "verkliga" ickestatliga organisationer (NGO) får säga sitt. Inte bara industri- och fossillobbyister. Jag ställer mig också frågande till idén att rösterna i banken fördelas efter hur många andelar man har i banken. De länder som skulle behöva säga till om mest, de som "drabbas" av strukturanpassningen, borde även få göra det. Ett sådant krav skulle dock sätta hela banken på ända (läs: fötter), eftersom den ekonomiskt är byggd efter denna princip.

Som överkrav har banken marknadsanpassning och privatiseringar, det vill säga en ordinär tillväxtekonomi. Banken anser själva att en ekonomisk tillväxt är nödvändig för att nå miljömålen. Jag tror inte det. Att verka för ett ekologiskt hållbart samhälle kan vara förenligt med ekonomisk tillväxt, men att fokusera på ekonomiska tillväxten före naturens och människornas välbefinnande anser jag är direkt fel. Både de gamla kommunistregimerna och kapitalistregimerna gjorde det felet, måste transitionsländerna tvingas till detsamma?

Sammanfattning

EBRD bildades 1991 som västvärldens svar på de stora förändringarna i Öst- och Centraleuropa. Banken investerar i de forna kommunistländerna i utbyte mot att dessa länder bland annat inför marknadsekonomi och privatiseringar.

Huvuddelen av bankens investeringar går till privata initiativ. Projekten som banken investerar i väljs ut efter hur stor inverkan projektet har på transitionen, övergången, till marknadsekonomi.

Banken har formellt sett miljöperspektivet långt framme mot liknande internationella finansieringsorgan, men i praktiken godkänns projekt som inte är förenliga med hållbar utveckling.

Referenser

Rapporterna från EBRD finns på bankens logiskt strukturerade hemsida (www.ebrd.com) att ladda ner. Samtliga Internetadresser som angetts nedan fungerar 2000-12-19.

- Boehmer, N och Nilsen, T, 1995, *Seversk*, från www.bellona.no
- Bonnier compact Lexikon 98, 1997, Bonnier
- Eklund, K, 1997, *Vår ekonomi*, Tiden
- CEE Bankwatch, 2000, *EBRD shifts mission: European Bank for Reconstruction and Development founded today* Pressmeddelande tillsammans med Friends of the Earth International om från <http://www.bankwatch.org/press/2000/press43.html>
- CIA, 2000, *The World Factbook* från www.odci.gov/cia/publications/factbook
- Cunningham, W. P och Saigo, B. W, 1997, *Environmental Science - A global concern*. Wm. C. Brown Publishers.
- EBRD, 1991, *Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development*
- EBRD, 1996a, *Environmental policy*
- EBRD, 1996b, *Annual report 1995*
- EBRD, 1997, *Annual report 1996*
- EBRD, 1998, *Annual report 1997*
- EBRD, 1999, *Annual report 1998*
- EBRD, 2000a, *The EBRD - its role and activities*,
- EBRD, 2000b, <http://www.ebrd.com/english/index.htm> 2000-12-14
- EBRD, 2000c, *Annual report 1999*
- EBRD, 2000d *Financial results and financial status*
- EBRD, 2000e *Transition report 2000*
- EBRD, 2000f, *Procurement, Policies and Rules*
- EBRD, 2000g, *EBRD approves Ukrainian nuclear power project subject to strict conditions*, Pressmeddelande från <http://www.ebrd.com/english/oper/PRESSREL/Pr2000/103dec7.htm>
- Eurostat, 2000, *Eurostat yearbook 2000* från www.scb.se/internationalt/yearbook.pdf
- Hague, R; Harrop, M och Breslin, S, 1998, *Comparative government and politics*, Fjärde utgåvan, Macmillan press, London.
- Hermele, K, 1995, *Ekonomerna, tillväxten och miljön*, Carlssons, Stockholm
- Hermele, K, 1996, *Anpassas eller utvecklas*, Afrikagrupperna
- Hettne, 1996, *Internationella relationer*, Andra upplagan, studentlitteratur, Lund
- IPS, 1997, *The European Bank for Reconstruction and Development: Fueling Climate Change*, från <http://seen.org/ebrd/ebrd-execsum.html>
- Kennedy, M, 1989, *Ekonomi utan ränta och inflation*, Korpen, Göteborg
- Korpi, W, 1998, *Tro och vetande i debatten om Sveriges ekonomiska tillväxt*. Publicerad i Sociologisk forskning 2/98.
- Lundestam, G, 1997. *Öst, väst, nord, syd - huvuddrag i internationell politik 1945-1995*, Studentlitteratur, Lund
- Lysén, E, 1997, *Bortom Skuldskrisen - Utveckling genom jämlikhet*. Kyrkornas världsforum och diakonia, Jönköping.
- Medvedev, R, 1999, *Kapitalism i Ryssland?* ETC produktion AB, Stockholm
- Pamlin, D., 1998, *Europas osynliga händer*, Miljöförbundet jordens vänner
- Thunman, C. G. och Eriksson, K. 1990, *Bankmarknader i förvandling*, Studentlitteratur, Lund.
- World bank, 2000a, *Annual report 2000*.
- World bank, 2000b, www.worldbank.org

Bilaga 1: Beräkningsdata

land ^a	utlåning ^b	befolkning ^c	bnp/capita ^d	utlåning/capita
kro	565	4,5	5759	125,556
tje*	642	10,3	13212	62,330
est*	315	1,5	6324	210,000
ung*	1106	10,2	8808	108,431
lett*	252	2,5	4743	100,800
lit*	249	3,7	5420	67,297
pol*	1398	38,6	8130	36,218
slova*	481	5,4	9598	89,074
slove*	329	2	12308	164,500
genomsnitt ^e	593,00	8,74	8256	67,814
alb	93	3,4	1863	27,353
arm	82	3,5	3275	23,429
aze	254	7,5	1999	33,867
vit	170	10,3	5985	16,505
bosh	82	3,5	1999	23,429
bul*	325	8,5	4856	38,235
mak	179	2,1	4291	85,238
geo	172	5,5	2597	31,273
mol	133	4,4	2484	30,227
rum*	1456	22,7	4404	64,141
ukr	832	52	2484	16,000
genomsnitt	343,45	11,2	3294	30,616
kaz	507	16,7	3614	30,359
kir	162	4,5	2597	36,000
taj	14	5,8	1152	2,414
tur	154	4,1	2033	37,561
uzb	519	22,9	2823	22,664
rys	2723	147,2	4743	18,499
genomsnitt	679,83	33,53	2827	20,27

- Mottagarland uppdelat efter landgrupper. Stjärnorna efter landförkortningen visar vilka länder som kandiderar till EU. (Eurostat, 2000)
- Kumulativ EBRD-finansiering i Miljoner euro fram till slutet av 1999. (EBRD, 2000c)
- Befolkning i respektive land under 1996. (Bonnier compact lexikon 98, 1997)
- Köpkraftkorrigerad BNP/capita under 1999 (CIA, 2000) valutan är omräknad med aktuella kursen 15/12, dvs. 1 euro mots. 8,59 SEK och en US-dollar 9,70 SEK
- Genomsnittet kan räknas ut på två sätt. Antingen kan det beräknas på genomsnittet av BNP/capita-kolumnen. Eller så kan det beräknas genom att räkna ut genomsnittet på respektive kolumn och sedan sätta upp dessa som täljare och nämnare i beräkningen. Skillnaden dessa mellan är att vid den första metoden får småländer oproportionerligt stor uppmärksamhet, nämligen lika stor som större länder. Vid den senare uträkningsmetoden korrigeras detta och man får en mer verklig utlåning per capita i regionen och inte på de i regionen deltagande länderna. Jag har använt den senare modellen.